KONINKLIJKE
HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ
DER WETENSCHAPPEN

Juryrapport
KHMW Dr. Saal van Zwanenberg Ereprijs 2025

Prof. dr. C.E.M. (Carla) Hollak
internist en hoogleraar Medicines and Society Universiteit van Amsterdam

Geachte aanwezigen,

De jury van de KHMW Dr. Saal van Zwanenberg Ereprijs 2025 bestond uit prof. Bas Bloem, hoogleraar neurologie bij het Radboudumc, prof. Clara van Karnebeek kinderarts en geneticus metabole ziekten Emma Kinderziekenhuis Amsterdam en mijzelf. Ik ben Adam Cohen, emeritus-hoogleraar klinische farmacologie bij het LUMC in Leiden. Wat ik u voorlees is het rapport van ons drieën.

Ik ben blij dat ik vandaag onze bevindingen mag presenteren, want ik heb een persoonlijke link met de Van Zwanenbergs. Isaac van Zwanenberg, de grootvader van Saal, trouwde in 1848 met de weduwe van Jacob Hartog en de stiefzoon van Isaac en Catharina was mijn overgrootvader Hartog Hartog, die u allen de Unox rookworst heeft bezorgd. In de jaren daarna werd het weinig inspirerende Oss de bakermat van Unilever, de Bergoss tapijtfabrieken en Organon, allemaal van de families Van den Bergh en Hartog die je allemaal in mijn stamboom terugvindt. Maar ik beloof u dat dat onze beslissing totaal niet heeft beïnvloed.

Organon ontstond uit een ongebruikelijke samenwerking tussen een slager met drie jaar middelbare school als enige opleiding (Saal van Zwanenberg) en topwetenschapper Ernst Laqueur. Die wist dat in 1921 insuline was geïsoleerd uit alvleesklieren van varkens en Van Zwanenberg was al enige tijd bezig met producten van slachtafval, dus ze hoefden alleen maar bij elkaar gebracht te worden en zo kon de productie industrieel worden opgezet. Het bleef niet bij insuline alleen, maar het nieuwe bedrijf was vrijwel onmiddellijk de belangrijkste producent van insuline in Europa. Het ging hier om een ziekte veroorzaakt door de afwezigheid van een hormoon dat door wetenschappelijk-industriële samenwerking leidde tot onmiddellijke beschikbaarheid voor een heel grote groep mensen. Je vindt eigenlijk nergens dat toegang tot dit levensreddende middel beperkt was door kosten.

Waarom vertel ik u dit allemaal? Toen onze jury de tien voordrachten voor deze prijs ontving, zonk haar de moed een beetje in de schoenen, omdat heel vaak de kandidaten allemaal even goed zijn en je dus een lange moeizame vergadering voorziet. Zo niet deze keer, want een kandidaat was eigenlijk unaniem de eerste keuze van de hele jury - nog zonder dat we erover hadden gesproken - en die zit hier nu op de eerste rij, Carla Hollak. De reden dat ze zo nadrukkelijk en zo overtuigend als eerste over de streep kwam is uiteraard haar wetenschappelijke werk maar ook omdat zij zich inzet voor wat Saal van Zwanenberg en Laqueur voor ogen stond toen ze insuline gingen produceren. Ik ga u dat uitleggen.

Carla Hollak werd opgeleid tot internist en promoveerde op een proefschrift over de ziekte van Gaucher. Dat is een ziekte waarbij een enzym ontbreekt, maar dat enzym kan door biotechnologie worden gemaakt en toegediend. Dat middel is geweldig duur en het bedrijf dat het maakt heeft daar een omzet van circa 5 miljard van - het enzym dat ontbreekt is gevonden in de academie door Roscoe Brady bij NIH in Amerika. Die universitair-bedrijfssamenwerking is niet heel anders dan voor insuline, maar inmiddels zijn we in een wereld van aandeelhouderswaarde en dat heeft de prijzen sterk opgedreven. Dat geldt eigenlijk voor alle ziektes waarvoor de behandelingen die bekend staan als weesgeneesmiddelen - dat zou bij u mogelijk de associatie opwekken aan zo'n zielig jongetje met een traan in een oog op een schilderij op de Place du Tertre in Parijs, maar de werkelijkheid is anders geworden. Achter deze wezen schuilt een solide verdienmodel dat de toegang tot dergelijke middelen sterk beperkt heeft zodat niet het middel de wees is maar eerder de patiënt.

Naast haar indrukwekkende wetenschappelijke werk ging onze prijswinnaar van vandaag zich toenemend bezighouden met de prijzen van die innovatie. Dus in haar werk zagen we inzichten over de diagnose van de groep van metabole ziekten waarvan de ziekte van Gaucher er maar een is. Maar toenemend zagen we ook de ontwikkeling van strategieën om patiëntgericht te doseren, in tegenstelling tot de adviezen van de bedrijven - die uiteraard zo veel mogelijk wilden verkopen.

Er waren ook bedrijven die al lang bestaande middelen opnieuw registreerden en vervolgens voor enorme prijzen gingen verkopen - met nieuwe patiënt-wezen tot gevolg. Daar ging Carla Hollak met de Stichting Medicijn voor de Maatschappij ook wel activistisch mee de straat op - maar nooit zonder wetenschappelijke basis. Zo ging ze samen met Marleen Kemper het middel chenodeoxychoolzuur zelf produceren voor 10% van de kosten waar een bedrijf het voor wilde verkopen. Haar werk leidt ertoe dat geneesmiddelen beschikbaar blijven voor toekomstige generaties en dat is in de huidige verstoorde markt in het geheel geen uitgemaakte zaak. Haar aanpak is activistisch, maar op een bijzondere manier, door haar vermogen om met de vele stakeholders in het veld samen te werken en zo een ecosysteem te bouwen gericht op effectiviteit, betaalbaarheid en toegang. Dat maakt haar tot een wereldwijd voorbeeld, een echte trailblazer. Wat ze doet is ook gewoon heel praktisch. Door alle patiënten met een zeldzame ziekte als hyperoxalurie hun injectie op dezelfde dag te geven hoeft er minder van dat extreem dure middel weggegooid.

Wij hebben ons uiteraard ook even laten inlichten door haar medewerkers en anderen - vooral om te zien of we nog wat slechte eigenschappen konden vinden. Dat is niet gelukt behalve een extreme neiging tot controle. Dat is ook niet vreemd in de context van vandaag, want de wetenschapper Laqueur controleerde alle details van de activiteiten van Organon - en ook daar won de wetenschapper het toen vaak van de zakenman.

KONINKLIJKE
HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ
DER WETENSCHAPPEN

U begrijpt dat de combinatie in een persoon van een excellente wetenschapper met een volstrekt rationele activist, die woorden bovendien in daden omzet, zelden voorkomt. U begrijpt dan ook waarom onze jury maar heel kort tijd nodig had voor een beslissing, ondanks het ijzersterke veld. U begrijpt nu ook dat wij denken dat Saal van Zwanenberg - die aandeelhouderswaarde niet kende en zonder restricties samenwerkte met de universiteiten om geneesmiddelen breed beschikbaar te maken EN daar overigens goed aan wist te verdienen - met enig plezier naar onze beslissing zou hebben gekeken.

Namens de jury wens ik Carla bijzonder veel geluk met het winnen van de Dr. Saal van Zwanenberg Ereprijs.

Prof. dr. B.R. (Bas) Bloem, hoogleraar neurologische bewegingsstoornissen Radboudumc, medisch hoofd Parkinson Centrum Nijmegen, bestuurslid Stichting ParkinsonNet
Prof. dr. A.F. (Adam) Cohen, consultant DDCD Consulting, emeritus-hoogleraar klinische farmacologie LUMC
Prof. dr. C.D.M. (Clara) van Karnebeek, kinderarts en geneticus metabole ziekten Emma Kinderziekenhuis Amsterdam UMC, hoogleraar personalized medicine voor genetische metabole ziekten Amsterdam UMC, oprichtster Jeroen Pit Huis

De jury vergaderde online op 13 oktober 2025 onder leiding van KHMW-maatschappelijk lid mr. S.J.S. (Sue) Preenen. Tevens was ter vergadering aanwezig prof. dr. A.P. (Ad) IJzerman, bestuurslid en secretaris natuur- en medische wetenschappen KHMW.